

Äidit katolisen kirkon käsikassarana? Keskustelua Irlannin katolisuudesta sukupuolinäkökulmasta

Tuula Sakaranaho

Johdanto

Tarkastelen katsauksessani Irlannin katolisuutta koskevaa tutkimusta, jossa keskityn erityisesti näkemyksiin, jotka koskevat naisten / äitien roolia kirkon vallan pönkittäjänä irlantilaisien elämässä. Ajallisesti huomio kiinnittyy noin sadan vuoden jaksoon 1800-luvun puolesta välistä 1900-luvun puoleen väliin, jolloin katolisen kirkon valta-asema oli Irlannissa vahvimmiltaan. Kyse on siis ajanjaksosta ennen ehkäisyvälineiden (1985), homoseksuaalisuuden (1993), avioeron (1995), abortin (2019) ja sukupuolineutraalin avioliiton (2015) sallivaa lainsäädäntöä (ks. Daly 1997; Cullen Owens 2005).

Irlantilaisien naisten elämää koskevaa tutkimustietoa ovat kerryttäneet erityisesti naishistorioitsijat 1970-luvun lopulta lähtien (ks. Mac Curtain 2008). Heidän tutkimuksensa ovat korjanneet yleisen historiankirjoituksen vinoumaa, jossa naiset ovat jääneet pitkälle näkymättömäksi joitakin eliittiin kuuluvia naisia lukuun ottamatta. Sukupuolen tutkimus on ollut 1900-luvun loppupuolelta lähtien vilkasta ja laajentunut naisten historiasta myös maskuliinisuustutkimukseen. Maskuliinisuutta on Irlannissa tutkittu vähän (Kennedy 2016, 361), mutta tilanne on korjaantumassa ainakin poliittisen historian osalta (Redmond 2021). Homoseksuaalisuus dekriminoidiin Irlannissa vuonna 1993, minkä jälkeen queer-tutkimus lähti liikkeelle ja muodostaa nykyään aktiivisen yliatlanttisen tutkimuskentän (Walshe 1997; O'Sullivan 2024). Uskontotieteellinen tutkimus on verrattain uutta Irlannissa ja se on keskittynyt University College Corkiin. Irlantilainen uskontotiede on pitkälle siiloutunut eri uskontoperinteiden tutkimukseen (ks. McNamara & O'Brien 2022). Tätä siiloutumista olen ollut myös itse edistämässä Irlannin muslimeja koskevalla tutkimuksellani (Sakaranaho 2006), jossa olen tehnyt yhteistyötä paikallisen tutkimusryhmän kanssa (ks. Scharbrodt et al. 2015). Irlannin pääuskontoa katolisuutta irlantilaisessa uskontotieteessä on kuitenkin tutkittu vähänlaisesti (Conway 2022; de Cleir 2017). Myös ilmiöpohjainen ja sukupuolisensitiivinen tutkimus on Irlannissa heikompaa kuin Suomessa (vrt. Pesonen & Sakaranaho 2020; Härkönen & Utriainen 2022).

Katsaus liittyy työn alla olevaan Irlannin katolisuutta koskevaan tutkimukseeni, jossa pohdin kysymyksiä katolisista äideistä, papeista ja ylipäätään pappisvaltaisesta Irlannista hyödyntämällä historian ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ohella englannin- ja iirinkielisiä elämäkertoja, esseitä ja kaunokirjallisuutta. Tutkimukseni asettuu sukupuolisensitiiviseen modernin ja erityisesti eletyn katolisuuden tutkimukseen (ks. Vuola 2019; 2020; Orsi 2002; Orsi 2005) muistitutkimuksen näkökulmasta (ks. Sakaranaho 2023) ja tulee ottamaan osaa katolisuustutkimuksen ja uskontotieteen väliseen keskusteluun (ks. Taves 2011).

Modernin Irlannin historialliset haavat

Irlannin tasavaltaa on perinteisesti pidetty hyvin katolisen maana, jossa on noudatettu uskollisesti katolisen kirkon sääntöjä ja jossa katolisuus on ollut sukupuolta vahvasti määrittävä tekijä. Tilanne on kuitenkin viimeisten vuosikymmenien aikana muuttunut nopeasti. Yhteiskunnan uudenaikaistuminen, taloudellinen vaurastuminen ja tiedotusvälineiden kasvava vaikutusvalta ovat vähitellen muuttaneet irlantilaisten arvomaailmaa ja laittaneet liikkeelle maallistumisprosessin. Tämän ohella katolisen kirkon asemaa ovat rapauttaneet jatkuvat skandaalit lasten ja nuorten hyväksikäytöstä ja huonosta kohtelusta erityisesti kirkon ja katolisten sääntökuntien johtamissa laitoksissa. (Ks. Fuller 2002; Arnold 2009; Barr and Ó Corráin 2017.) Yhteiskunnallisten muutosten myötä irlantilaiset ovat joutuneet pohtimaan uudella tavalla kansakuntansa menneisyyttä, ja kysymyksiä siitä kenelle kuuluu vastuu katolisuuteen liitetyistä ongelmista (Pine 2011).

Irlantilaisessa historian ja yhteiskunnan tutkimuksessa on haettu selityksiä katolisen kirkon valta-aseman vahvistumiselle 1800-luvulla ja sen heikkenemiselle 1900-luvun puolen välin jälkeen (ks. Inglis 1998). Yhtenä Irlannin historian tärkeänä käännekohtana pidetään suurta nälänhätää (*The Great Famine*, 1845–1852), jonka seurauksena miljoonia ihmisiä kuoli nälkään ja tauteihin tai lähti siirtolaiseksi erityisesti Yhdysvaltoihin. Lyhyessä ajassa Irlannin väkiluku laski noin kahdeksasta miljoonasta noin viiteen miljoonan. Irlannin historiassa on tietenkin ollut muitakin nälänhätii, mutta tämä suuri nälänhätä herättää edelleen voimakkaista tunteita, ja sen ympärille on muodostunut oma vilkas tutkimuskenttänsä, jossa etsitään selityksiä sen syille ja seurauksille (ks. Donnelly 1996). Suurta nälänhätä pidetään tärkeänä yhteiskunnallisena käännekohtana, josta alkoi kehitys kohti Britannian siirtomaavallasta vapautumista ja itsenäisen Irlannin tasavallan syntymistä (Ó Ciasáin 2001; Whelan 2005). Suuri nälänhätä eräänlaisena vedenjakajana on keskeinen tekijä myös selityksissä, jotka koskevat katolisen kirkon valtaan nousua ja muutoksia naisten yhteiskunnallisessa asemassa.

Katolinen kirkko alkoi 1800-luvulla koota rivejään, jotka olivat joltisenkin hajallaan lähes koko 1700-luvun kestäneen katolisuuden kriminalisoinnin jälkeen. *Penal days* -nimellä tunnettuna ajanjaksona Irlannin protestanttinen hallinto asetti lukuisia lakeja (Penal Laws, iiriksi *na Péintlíthe*, 1691–1778), joilla rajoitettiin katolisten (ja joiden protestanttisten vähemmistöryhmien) uskonnollista, poliittista ja taloudellista toimintaa (ks. Bergin, Magennis, Ní Mhunghaile & Walsh 2011). 1800-luvulla rajoituksista luovuttiin vähitellen ja kirkko pääsi kokoamaan rivinsä ja kasvattamaan toimintaansa. Pappien ja nunnien määrät monikertaistuivat ja kirkkoja alettiin rakentaa eri puolille maata. Suuren nälänhädän aiheuttaman väestöladon seurauksena kirkon henkilökuntaa oli enemmän kutakin irlantilaista kohden, mikä helpotti sen toimintaa. Irlantilaisten enemmistö puhui iirin sijaan englantia, minkä seurauksena iiri ei toiminut enää kansaa yhdistävänä (ja englantilaisista erottavana) identiteettitekijänä. Tuon aseman otti katolisuus niin, että vähitellen katolisuus ja irlantilaisuus alkoivat kytkeytyä saumattomasti yhteen. (Barr and Ó Corráin 2017.)

Katolisuudesta tuli tärkeä osa kansallisen identiteetin rakentamista, jossa pyrittiin tekemään eroa anglikaaniseen Englantiin. Historioitsija Emmet Larkin (1997) kuvasi alun perin vuonna 1972 julkaistussa artikkelissa prosessia käsitteellä *devotional revolution*, jonka mukaan irlantilaisista tuli aikavälillä 1850–1875 yhden sukupolven aikana hartaita ja kirkolle uskollisia katolisia samalla kun kansanomaisen katolisuuden korvasi kirkon organisoima ja tiukasti hallitsema katolisuus. Ennen nälänhätää vallinnut kansanomainen uskonnollisuus (ks. Gillespie 1997), johon liittyi erilaisia ”pakanallisia uskomuksia”, sai väistyä ja tilalle tuli ylhäältä alaspäin

toteutettu kirkon ohjailema ja hallitsema muutos kohti järjestäytynyttä katolisuutta. Katolinen kirkko alkoi organisoitua sekä kasvattaa poliittista ja taloudellista valtaansa.

Larkinin ”uskonnollinen vallankumous” on herättänyt paljon keskustelua (ks. Brown and Miller 2000). Mallia on kritisoitu sen suoraviivaisesta lineaarisesta ajattelusta ja historiallisen katkoksen korostamisesta. Sen sijaan uudemmassa tutkimuksessa on pyritty osoittamaan jatkumia ja muunnoksia irlantilaisen yhteiskunnan ja kulttuurin kehityksessä (ks. Ó Ciasáin 2001; Barr and Ó Corráin 2017, 71; Whelan 2018) sekä nostettu esiin sukupuolinäkökulmaa ja uskonnon harjoittamisen alueellisia eroja (Delay 2004; Delay 2020).

1800-luvun jälkipuoliskolla Irlanti alkoi vaurastua ja katolinen keskiluokka vahvistaa asemaansa sekä kaupungeissa että maaseudulla. Suurehkojen maatalojen omistajien (nk. *strong farmers*) arvomaailma, jossa korostui maanomistus ja perheen merkitys, alkoi hallita irlantilaisten yhteiskuntaa. Katolisen keskiluokan maaseutuelämästä on julkaistu viehättävä elämäkerta *The Farm by Lough Gur*, jossa Mary Fogarty (1858–1943), alias Sissy O’Brien, kertoo O’Brien-suvusta 1800-luvun jälkipuoliskon Lounais-Irlannissa. Hänen muistelmissaan piirtyy kuva itsevarmasta katolisesta maanomistajastaluokasta ja yhteiskunnasta, jossa omistajaluokka omaksui katolisen sivistyksen, kun taas palvelusväki eli vahvasti vanhojen kansanomaisten uskomusten mukaan. Nämä uskoivat haltijoihin ja suorittivat erilaisia rituaaleja pajojen voimien välttämiseksi, jotka isäntäväen mielestä olivat taikauskoa, mutta joihin oli tyytyminen, jotta maatalon asiat hoituivat sujuvasti. (Carbery 2010.)

Fogartyin muistelmien kirjoitusprosessi muistuttaa monia varsinkin iirin kielellä tuotettuja elämäkertoja. Muistelmat on kirjoittanut lady Mary Carbery Mary Fogartyin kertomuksen ja muistiinpanojen pohjalta, mikä on herättänyt kritiikkiä kirjan autenttisuudesta (ks. J.R. 1938). Kirja on kuitenkin harvinaisuus siinä mielessä, että se kuvaa yhden perheen kotielämää ja maatalon arkea, mikä on äärimmäisen harvinaista suuren nälänhädän jälkeistä 1800-lukua koskevissa kuvauksissa. Sama kysymys omaelämäkertojen autenttisuudesta nousee esiin myös 1900-luvun iirinkielisissä muistelmissa, joissa kertoja on saattanut olla lukutaidoton, jolloin kirjoitusprosessissa ja kirjan editoinnissa ovat olleet apuna koulutetut henkilöt. Kun kirja on käännetty englannin kielelle, prosessiin on tullut vielä yksi kirjoittaja ja tämän tulkinta lisää. Varsinkin Blasketin saari on tuottanut monia kuuluisia elämäkertoja (ks. Nic Eoin 2007; Lucchitti 2009). Irlannissa on ylipäättään kehittynyt 1900-luvulla laaja ja omalaatuinen englannin- ja iirinkielinen omaelämäkertomusperinne (Lynch 2009), joka tarjoaa tutkimukselle hyvin rikkaan aineiston.

Naiset patriarkalisessa yhteiskunnassa

Tutkijat näyttävät olevan yhtä mieltä historioitsija Joseph Leen (1978) ”Women and the Church since the Famine” -artikkelissa esittämien näkemysten kanssa siitä, että suuren nälänhädän jälkeiset taloudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset vahvistivat patriarkaalista arvomaailmaa ja heikensivät irlantilaisten naisten asemaa. Sukupuolen tutkimuksen näkökulmasta artikkelia voisi kutsua kurjuustutkimukseksi.

1800-luvun puolivälin jälkeisessä maataloudessa siirryttiin maanviljelystä karjatalouteen, mikä vähensi naisten panosta maatalon töissä. Naiset olivat olleet aktiivisia maitotaloudessa, mutta meijereiden yleistymisen myötä heidän työnsä merkitys väheni myös tältä osin. Ennen

nälänhätää naiset olivat ansainneet tuloja kotitaloudessa kehräämällä villaa, puuvillaa ja pellavaa, mutta teollistumisen myötä he menettivät tämän tulonlähteensä. Leen mukaan myös yhteiskunnan vaurastuminen vahvisti nimenomaan miesten valtaa, sillä naiset olivat hänen mukaansa tasa-arvoisempia köyhien kuin varakkaiden parissa. (Lee 1978, 37; vrt. Kearns 2004.)

Kun vaimojen taloudellinen merkitys kotitaloudessa väheni, nälänhädän jälkeen alkoi yleistyä morsiusraha, jolla nuori vaimo toi pääomaa miehensä talouteen. Käytäntö lisäsi tyttärien riippuvuutta omasta isästään ja tämän toiveista aviopuolison valinnassa. Harvoin isät olivat kuitenkaan valmiita maksamaan morsiusrahaa kahdesta tyttärestä, minkä seurauksena avioituminen ja perheen perustaminen oli erityisesti maaseudulla lähes mahdotonta usealle tyttäreille samasta perheestä. Naisten riippuvuutta omasta aviomiehestä kasvatti taas se, että puolisoiden välillä vallitsi yhä enenevässä määrin suuri ikäero. Kun ennen nälänhätää noin 20 prosenttia aviomiehistä oli vaimojaan kymmenen vuotta vanhempia, 1900-luvun alussa luku oli kivunnut jo 50 prosenttiin. (Lee 1978, 38.) Lain mukaan naimissa olevat naiset olivat miehensä omaisuutta (Mac Curtain 2008, 133). Taloudellinen etulyöntiasema ja suuri ikäero vahvistivat miesten auktoriteettiasemaa perheessä.

Ennen nälänhätää maatilojen maat jaettiin kaikkien poikien kesken, mutta 1800-luvun puolivälin jälkeen vakiintui käytäntö, jossa maatilan peri yleensä vanhin poika. Tämän seurauksena muut pojat ja tyttäret jäivät ilman omaisuutta, minkä seurauksena heidän täytyi hankkia toimeentulonsa muualta. Tällä taas oli suora vaikutus heidän mahdollisuuksiinsa avioitua ja perustaa perhe, mikä määritteli mitä suuremmassa määrin ihmisen asemaa sen ajan yhteiskunnassa. Ilman omaisuutta avioituminen oli lähes mahdotonta, mikä seurauksena solmittujen avioliittojen määrä romahti ja suuri osa nuorista jäi naimattomaksi. Esimerkiksi vuonna 1861 naisista naimattomia oli 43,3 prosenttia ja vuonna 1911 luku oli noussut jo 48,6 prosenttiin (Mac Curtain 2008, 133).

Leen mukaan Irlanti oli omituinen yhteiskunta, jossa perhettä ylistettiin yhteiskunnan perusyksikkönä, mutta samaan aikaan suurimmalla osalla irlantilaisista oli muihin eurooppalaisiin verrattuna paljon vähemmän mahdollisuuksia perustaa perhe omassa maassaan. Perinnöittä jääneet pojat ja morsiusrahattomat tytöt synnyttivät nuorten naimattomien joukon, joka oli omanlaisensa ongelma aviollista seksiä korostavassa perhekeskeisessä yhteiskunnassa. Ratkaisu tähän ongelmaan oli selibaattia ja sukupuolten välistä segregatiota korostava eetos; nuorten tuli unohtaa avioliitto ja seksuaalisuus oli syntiä. (Lee 1979, 39.)

Naimattomien vaihtoehdot olivat vähissä ja suuri joukko nuoria lähti siirtolaiseksi. Irlantilaisista siirtolaisista jopa puolet 1850–1950-lukujen välisenä aikana oli nuoria naisia, mikä oli poikkeuksellista Euroopan siirtolaisuuden historiassa. (Lee 1978, 39; Cullen Owens 2005, 170–173.) Myös katoliset sääntökunnat vetivät naisia. Nunnien¹ määrä kasvoi Irlannissa niin, että heitä oli 1960-luvulla 15 000 ja 3 000 ulkomailla. Heitä oli kaiken kaikkiaan kaksi kertaa enemmän kuin pappeja ja sääntökuntien veljiä. Nykyään nunnia on jäljellä muutama tuhat ja monet heistä ovat yli 70-vuotiaita. (MacCurtain 1997; McKenna 2006; ks. myös O’Leary 2023). Samoin kuin yhteiskunnassa yleensä naisen asemaa sääntökunnissa määritteli hänen varallisuutensa. Varakkaat perheet tukivat luostareita rahallisesti ja maksoivat niille tyttäristään morsiusrahan. Nunnilla oli tärkeä ja vaikutusvaltainen rooli kouluissa, sairaaloissa ja myös lähetyksentillä, joilla rakennettiin Irlannin ”hengellinen imperiumi” (McKenna 2006).

---

¹ Irlantilaisessa kielenkäytössä nunnilla viitattiin suljettujen, kontemplatiivisten sääntökuntien jäseniin, kun taas kouluissa ja sairaaloissa työskentelevistä käytettiin nimitystä *religious sister*.

Nunnien tehtävänä oli valtion rahallisella tuella huolehtia johtamissaan orpokodeissa ja Magdalena-pesuloissa lapsista ja naimattomista äideistä. Viime vuosikymmeniä paljastuneet laajat väärinkäytökset ovat asettaneet nunnien työn kyseenalaiseen valoon ja ylipäättään herättäneet kysymyksiä katolisen moraalien varjolla toimineesta repressiivisestä järjestelmästä, joka kohteli erityisen julmasti naimattomia äitejä (ks. Hogan 2019). Väärinkäyttöihin keskittyvä puhe peittää helposti alleen arvokkaan työn, jota sääntökunnat tekivät irlantilaisessa yhteiskunnassa esimerkiksi köyhien sairaanhoidossa ja koulutuksessa. Irlantilaisten naisten kokemukset nunnista tyttökoulujen opettajina ovat monenkirjavia. Kertomuksissa muistellaan ankaran kurin ohella myös inspiroivia opettajia, arvostetaan nunnien antamaa koulutusta ja muistellaan ihastuttavuuksia suosittuihin nunniiin (ks. Delay 2019, 77–81; O’Leary 2023.)

Vaurastumisella oli selkeät seuraukset myös naisten kotitaloustöille. Ennen suurta nälänhätää naiset eivät viettäneet paljon aikaa keittiössä ja yli puolessa taloista ei ollut erillistä keittiötä lainkaan. Perunan syötiin keskittyvä dieetti oli yksinkertainen ja kodit alkeellisia. Köyhemmissä perheissä sänkynä toimivat lattialle kasatut oljet sekä maalla että kaupungissa. Nälänhädän jälkeen hellojen yleistyminen ja ruuan monipuolistuminen edellytti parempia keittotaitoja ja ruuan laitto vei enemmän aikaa kuin aiemmin. Aikaa kului myös enemmän siivoamiseen, vaatehuoltoon ja pyykinpesuun. Varsinkin ilman sähköä ja vesijohtojärjestelmää naisten elämä oli puurtamista aamusta iltaan. Puulämmitteiset takat ja hellat vaativat jatkuvaa ylläpitoa. Sekä kaupungissa että maaseudulla naiset joutuivat hakemaan veden joskus kaukaakin. Äiti- ja lapsikuolleisuus olivat yleisiä. (Ks. Arensberg & Kimball 2001 [1940]; Clear 2000; Cullen Owens 2005, 180–189).

Modernisoituminen jatkui 1900-luvulla, mikä osaltaan helpotti myös ihmisten arkea. Irlantiin alettiin rakentaa sähköverkkoa vuonna 1927 ja 1960-luvulla 80 prosenttia kotitalouksista oli jo sähköverkon piirissä (Manning and McDowell 1984). Dublinin slummeissa naisten kotitöitä helpottavat sähköiset laitteet olivat kuitenkin pitkään tuntemattomia ylellisyyksiä (Kearns 2004).

Käsitys naisten alisteisesta asemasta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla on saanut vahvistusta myös uudemmasta tutkimuksesta – kritiikillä höystettynä. Cairtriona Clear (2000) toteaa, ettei naisten alisteista asemaa voi kieltää, mutta samalla hän kampa kriittisesti feminististä tutkimusta, joka hänen mukaansa antaa naisten asemasta ja elämästä liian yksipuolisen kuvan. Hän kyseenalaistaa homogeenisen äidin ihanteen niin valtion kuin kirkon taholtakin ja kiinnittää huomiota erilaisiin mielipiteisiin, joista käytiin keskustelua lehdistössä. Hän myös nostaa esiin naisten omat muistot ja kokemukset, jotka tuovat lisäsvyjiä naisia koskevaan ”kurjuustutkimukseen”.

Katolisuuden ryhtiliike

Englantilaisessa protestanttisessa retoriikassa irlantilaisten katoliset kuvattiin usein kurittomiksi, irrationaaliksi ja lapsenomaisiksi villeiksi, jotka kaipasivat sivistämistä. Myös katolisuus nähtiin ongelmallisena. Keholliset ja aisteja hellivät rituaalit, pyhimysten kunnioitus ja usko ihmeisiin riitelivät rationaalisen uskon kanssa. Irrationaalisuutena ja tunnepitoisuutena pidettyjen ominaisuuksien vuoksi irlantilaiset ja irlantilainen katolisuus nähtiin feminiinisenä vastakohtana englantilaiselle rationaalille maskuliinisuudelle. (Connolly 1982, 78-90; Delay 2014.)

Brittiläisen siirtomaavallan näkökulmasta katolisen kirkon organisoitumisen 1800-luvulla nähtiin ratkaisevan näitä ongelmia. Kirkko myötäili siirtomaavaltaa ja otti tehtäväkseen irlantilaisten sivistämisen. Katolisuutta rajoittavien säädösten aikana 1700-luvulla suurin osa papeista oli karkotettu maasta ja messuja voitiin pitää vain salassa syrjäisissä paikoissa, jos lainkaan. Katolisuuden harjoittaminen keskittyi koteihin, mikä oli poikkeuksellista verrattuna muihin Euroopan katolisiin maihin. Suuren nälänhädän jälkeen katolisen kirkon organisoitumisen myötä pappien määrä lähti nousuun ja kirkkoja rakennettiin eri puolille Irlantia. Katolisuuden uudistamisen myötä kirkko pyrki kitkemään kansanomaista uskonnollisuutta ja keskitämään uskonnon harjoittamisen kirkkorakennuksiin ja niissä tapahtuviin kirkollisiin toimiin, kuten messu ja rippi. Samoin syntymään, avioitumiseen ja kuolemaan liittyvät siirtymäriitit toimitettiin yhä enenevässä määrin kotien sijaan kirkossa. ”Kotimessuperinne” (*house mass*), tai toiselta nimeltään *stations of confession*, piti kuitenkin muutoksista huolimatta pintansa. Pääsiäisen ja adventin aikana pappi vieraili kodissa, jossa pidettiin messu paikalle koontuneiden kyläläisten parissa ja samalla paikallaolijat saivat ripittäytyä. (Corish 1991, 213.)

Katolisuuden ”ryhtiliikkeeseen” kuului myös pappien kontrollointi ja koulutus, joka oli tapahtunut aiemmin mannermaisissa pappisseminaareissa, mutta 1800-luvun puolen välin jälkeen opiskelijoiden määrä alkoi vähitellen kasvaa Irlannin oppilaitoksissa kuten St Patrick’s Collegessa, Maynoothissa (Connolly 1982, 34). Papiston tehtäväksi tuli irlantilaisten sivistäminen, mikä kuitenkin edellytti myös pappien saattamista kuriin ja nuhteeseen. Brittihallinto, irlantilainen protestanttipapisto ja myös katolisen kirkon hallinto olivat sitä mieltä, että irlantilaiset katoliset papit olivat laiskoja ja tehottomia. Ennen suurta nälänhätää papit osallistuivat liikaa paikallisen yhteisön rientoihin kuten juhlintaan, pelaamiseen ja alkoholin käyttöön. Tällaiselle käytökselle haluttiin tehdä loppu ja pappien koulutukselle asetettiin uudenlaisen pappisihanteen mukaiset tavoitteet, joissa ”uusi irlantilainen pappi” edusti irlantilaisviktoriaanista miehuuden ihannetta. Samalla tavoin kuin irlantilaisten maallikoiden käytöstä pyrittiin kontrolloimaan, samoin myös pappien käytökselle asetettiin tarkat rajat; heidän tuli oppia kontrolloimaan omaa kehoaan ja ääntään. Liiallista seurustelua maallikoiden kanssa tuli välttää ja kontaktit heidän kanssaan tuli mahdollisimman pitkälle rajoittaa kirkossa tapahtuvaan vuorovaiikutukseen. Pappiskokelaat eivät saaneet jutella tyttöjen kanssa ja jopa omiin siskoihin tuli pitää etäisyyttä (Kenny 2000, 275). Pappien tuli elää selibaatissa ja erityisesti naisten ripin sai ottaa vastaan vain virallisessa rippituolissa. Myös pappien taloudenhoitajien tuli olla tunnetusti hyveellisiä vanhempia naisia. Pappien tuli esimerkillisellä käytöksellään näyttää mallia maallikoille. (O’Shea 1983, 26–27; Delay 2014, 431–435.)

Saarnastuolista pappi saattoi käyttää valtaa julistamalla Jumalan tuomiota väärintekijöille. Yhteiskunnallisesti papit tulivat usein keskiluokkaisista perheistä ja omalla toiminnallaan he vahvistivat keskiluokan asemaa myös laajemmin. Varakkailta maanviljelijöillä oli varaa kouluttaa pojistaan pappeja ja tyttäristään nunnia, mikä pönkitti heidän vaikutusvaltaansa kirkon sisällä. Keskiluokkaisuus linkittyi vahvasti englannin kieleen. Vielä 1700-luvulla enemmistö irlantilaisista puhui äidinkielenään iiriä. Suuren nälänhädän aikaan monet köyhistä kuolleista ja siirtolaisiksi lähtijöistä olivat iirinkielisiä; 1800-luvun puolessa välissä vain noin viisi prosenttia irlantilaisista oli yksinomaan iirinkielisiä ja puhui sen ohella myös englantia. Käytännössä monien englannin kielen osaaminen oli kuitenkin rajallista, ja he suosivat jokapäiväisessä vuorovaiikutuksessa iiriä. Kirkon kannalta kielikysymys oli haastava, jos papit puhuivat englantia ja ihmiset ymmärsivät paremmin iiriä. (Connolly 1982, 79–80.) Iirin kielen historia ja asema Irlannissa on hyvin kompleksinen asia eikä siihen ole mahdollista mennä tässä (ks. Kelly & Mac Murchaidh 2012). Selvää on, että englantia tuli Irlantiin brittiläisen siirtomaavallan myötä. Eng-

lanti vakiintui vähitellen enemmistön kieleksi, mistä huolimatta iiri määriteltiin Irlannin ensimmäiseksi viralliseksi kieleksi. Journalisti Fintan O'Toole (2021) on todennut, että irlantilaisille ei tuota mitään ongelmaa elää ristiriitaisuuksien keskellä.

Pappien kurinpalautus tuotti tuloksia 1900-luvulla – joskin kyseenalaisin seurauksin. Maallikoiden parissa papit nähtiin Jumalalle omistautuneina pyhinä miehinä, joita kunnioitettiin ja nostettiin jalustalle. Reformistipappi Tony Flannery (1999, 11–13) kuvaa kokemuksiaan vasta valmistuneena pappina, kun hän meni pitämään ensimmäistä messuaan kotipaikkakunnallaan. Vaikka hän oli nuori ja kokematon, vanhemmatkin ihmiset kohtelivat häntä suurella kunnioituksella. Ihmiset jonottivat saadakseen hänen siunauksensa ja antoivat hänelle rahalahjoituksia. He kyselivät häneltä neuvoja, vaikka heillä oli viisautta ja elämäkokemusta paljon enemmän kuin hänellä itsellään. Rev. John Littleton (2022, 250), joka oli juuri vihitty papiksi, taas kuvaa ihmetystä siitä, miten ihmiset tulivat ripittäytymään ja kysivät häneltä, miten heidän tulisi äänestää kesäkuussa 1986 avioeroa koskevassa kansanäänestyksessä. Monet kysyjistä olivat koulutettuja ihmisiä, jotka toimivat valkokaulusammateissa.

Papit asetettiin erityisasemaan, mutta samalla heidät ikään kuin suljettiin yhteisön ulkopuolelle. He saattoivat toimia erilaisissa komiteoissa neuvonantajina ja osallistuivat siten yhteisön toimintaan (Littleton 2022). Auktoriteettiasema ei kuitenkaan estänyt heitä kokemasta yksinäisyyttä. Marie Keenan (2012) kuvaa kirjassaan *Child Sexual Abuse and the Catholic Church* havainnollisesti ongelmia, joita syntyi siitä, että pappien täytyi kieltää tunteensa, läheisyyden tarpeensa ja istuttaa itsensä täydelliseen selibaatissa elävän miehen klerikaaliseen maskuliinisuuteen (Perfect Celibate Clerical Masculinity). Keenan hoiti ja haastatteli tutkimustaan varten lasten hyväksikäytöstä tuomittuja pappeja, mutta myös pappeja, jotka eivät olleet syyllistyneet tähän rikokseen. Hän kuvaa seikkaperäisesti pappien henkilökohtaisia kokemuksia ja tarkastelee niitä kontekstualisoimalla ne katolisen kirkkoinstituution toimintaan. Kliinisen työn ja haastatteluiden perusteella hän kirjoittaa, miten kirkon sisäinen mielivaltainen vallankäyttö haavoitti sen parissa työskenteleviä miehiä ja kohteli näitä keskenkasvuisena, joilta odotettiin täydellistä alistumista ja sokeaa ohjeiden noudattamista. Heiltä edellytettiin selibaattia, mutta heitä ei millään lailla valmennettu käsittelemään omia tunteitaan tai opastettu vuorovaikutukseen maallikoiden kanssa. Kirkon käytännöt myös pitivät yllä poikkeavaa käytöstä; papit saattoivat tunnustaa hyväksikäytön ripissä, mutta saivat aina uudelleen ja uudelleen synninpäästön eikä asia viety eteenpäin. Toinen kirkon tapa ratkaista ongelma oli siirtää ongelmallinen pappi toiseen seurakuntaan. Viimeksi mainittu seikka on hyvin tunnettu ongelma, jota media on pitänyt laajasti esillä.

Keenanin kirja sisältää mielenkiintoista pohdintaa siitä, miten kirjoittaa yhteiskunnan kannalta ongelmallisista tapauksista kuten lasten hyväksikäyttöön syyllistyneistä papeista. Hänen tavoitteenaan on ymmärtää ja selittää hyvin kompleksista sosiaalista ilmiötä ja samalla purkaa median luomaa yksioikoista, yleistävää ja kielteistä kuvaa katolisista papeista. Kuten hän toteaa, samoin kuin uhrit myös hyväksikäyttäjät saattavat poiketa paljon toisistaan. (Keenan 2021, xi-xxx.) Hänen ohellaan myös muut ovat varoittaneet lankeamasta ”klerikaaliseen kliseeseen”, jossa papit kuvataan pelkästään hirviöinä (Connolly 1958). Nykyään Irlannissa vallitsee pappispula ja ala on kriisissä; ihmiset eivät kunnioita pappeja kuten ennen ja myöskään kirkkoinstituutio ei näytä pystyvän tukemaan nuoria pappeja heidän työnsä haasteissa (McGarry 2003). Pappien omat puheenvuorot ovat jääneet vähemmälle julkisessa keskustelussa. (Ks. Flannery 1999; Twomey 2003; McDonagh 2009; Littleton 2022).

Äidit kodin hengettärinä

”Alussa oli minun äitini.” Näillä Johanneksen evankeliumia muistuttavilla sanoilla kirjailija John McGahern (2005, 203) kuvaa lapsuuttaan. Hänen syvästi uskonnollinen äitinsä oli positiivinen voima hänen elämässään, vaikka McGahern ei täyttäneykään äidilleen antamaansa lupausta ryhtyä papiksi. Hyvän äidin vastapainona McGahern kuvaa muistelmissaan ja romaaneissaan (*The Barracks; The Dark*) myös uskonnollista, mutta väkivaltaista isäänsä. McGahernin äiti oli opettaja ja osallistui työllään perheen elannon hankkimiseen. Siinä mielessä hän poikkesi valtion ja kirkon suosimasta ihanneäitiydestä.

Pappien ”kurinpalautuksen” ohella 1900-luvun itsenäisessä Irlannissa vahvistui valtion ja kirkon rakentama ihannekuva naisista äiteinä ja kodinhoitajina. Ihannekuva ei ollut pelkkää retoriikkaa vaan sen ylläpitämiseksi laadittiin myös erilaisia säädöksiä ja lakeja. Ihannekuva sai kulminaationsa Irlannin tasavallan perustuslaissa, jonka mukaan valtio tunnusti, että nainen kotona tekemällään työllä tukee valtiota yleisen hyvinvoinnin saavuttamisessa (*Bunreacht na hÉireann* 1937, 41:2). Tämän vuoksi valtio pyrkii varmistamaan, ettei äitien tarvitse taloudellisten pakotteiden vuoksi tehdä työtä kodin ulkopuolella ja siten laiminlyödä velvollisuuksiaan kotona. Yhteiskunnassa vahvistui malli, jossa mies oli ainoa perheen elättäjä. Vuodesta 1924 aina vuoteen 1974 erilaisissa viroissa ja toimissa työskentelevät naiset joutuivat avioituessaan jättämään työnsä joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta.

Taloudellisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden ohella naisten elämään ja ihannekuvaan vaikutti myös mitä suuremmassa määrin katolisuus sekä instituutiona että elettyinä uskonnollisuutena. Historian tutkimus on keskittynyt kirjallisiin lähteisiin ja kirkkoinstituutioon, minkä vuoksi maallikot ovat pitkälti jääneet tutkimuksen katveeseen. Tämä painotus näkyy myös irlantilaisia katolisia naisia ja äitejä koskevassa tutkimuksessa (ks. Clear 2000).

Irlannin katolisuuden historiaa laajasti tutkinut Patrick Corish on kirjoittanut lyhyen esseen irlantilaisten naisten uskonnon harjoittamisesta. Corish toteaa, että irlantilaisten nunnien vaihteita Irlannin historiassa on tutkittu jonkin verran mutta äitejä hyvin vähän. Hänen mielestään tämä on hämmästyttävää, kun ottaa huomioon, kuinka paljon äitien on ajateltu käyttävän valtaa lastensa elämässä sekä hyvässä että pahassa. Tämä on kiinnostavaa myös sen vuoksi, että naisilla ja erityisesti vaimoilla on täytynyt olla merkittävä rooli aiemmin mainitussa kodissa toimitetussa messussa ja ripissä (*house mass*). Corish kiinnittää huomion myös iirin kielen perinteeseen, jossa Neitsyt Mariaa on kutsuttu nimellä *bean an tí* (woman of the house) ja johon on liitetty hyväntekeväisyys ja vieraanvaraisuus. (Corish 1991, 212–217.) Littletonin ja Maherin (2009, 8) mukaan on yleisesti tunnustettu tosiseikka, että irlantilaisten naisten raivoisalla lojaaliudella ja uskollisuudella katolisuutta kohtaan on ollut merkittävä rooli sen kukoistuksessa 1800- ja 1900-luvun Irlannissa. Samaa näkemystä toistaa myös Brian Fallon (1998, 185–186), joka kirjoittaa, että nimenomaan naiset ovat olleet irlantilaisen katolisuuden selkäranka ja että pappien palvonta (*priest-worship*) oli nimenomaan naisten asia.

Sosiologi Tom Inglis on yhtä mieltä edellisten kirjoittajien kanssa, mutta hän paneutuu asiaan yksityiskohtaisemmin ja kohdistaa huomion irlantilaisiin katolisiin äiteihin ja näiden rooliin irlantilaisessa yhteiskunnassa ja erityisesti perheessä. Naisten ”syntilistä” on pitkä. Lyhyesti Inglis argumentoi, että irlantilaiset äidit näyttelivät keskeistä roolia modernin katolisen Irlannin sosiaalisessa ja taloudellisessa kehityksessä muodostamalla 1800-puolivälin jälkeen organisaationaalisin linkin katolisen kirkon ja yksilön välille. Käytännössä tämä tapahtui niin että äidit siirsivät sukupolvelta toiselle kirkon ja pappien avustuksella yhteiskunnalliset ja kulttuuriset

käytännöt, jotka vähitellen synnyttivät modernin Irlannin; he kantoivat uuden moraalisen ajattelun ja käyttäytymismallin kirkosta ja koulusta kodin piiriin. Valta, jota äidit kotona käyttivät, oli nimenomaan moraalista valtaa, jossa he nojautuivat kirkon auktoriteettiin. Äitien kyky hallita moraalisesti miestään ja lapsiaan ja saada heidät toimimaan oman tahtonsa mukaan oli siten suuresti riippuvainen pappien ja kirkon antamasta tuesta.

Tämä äitien ja pappien välinen vahva allianssi oli Englisin mukaan yksi tärkeimmistä tekijöistä modernin mutta konservatiivisen Irlannin kehityksessä, mutta myös katolisen kirkon valta-aseman sementoinnissa. Alistuminen perheen ja sen liittolaisena toimivan kirkon vallan alle ruokki estoisuutta ja häpeää samalla kun se esti kunnianhimon ja luovuuden, jotka ovat keskeisiä tekijöitä kypsän kapitalistisen yhteiskunnan kehittymiselle. Katolisella kirkolla oli irlantilaisessa yhteiskunnassa moraalinen monopoli, mutta nimenomaan äidit panivat sen käytäntöön perheessä ja lastensa elämässä. Omalla toiminnallaan äidit osallistuivat katolisen moraalien mukaisen elämäntavan, kodin, maatilan ja valtaapitävien tilallisten luokka-aseman luomiseen ja ylläpitämiseen. Näin irlantilaisten katolisten äitien toiminnalla oli kauaskantoiset kielteiset seuraukset ihmisten yksityiselämässä, mutta irlantilaisessa yhteiskunnassa myös laajemmin. (Inglis 1998, 178–179.)

Inglis yhdistää moraalisen järjestelmän kehityksen suureen perhekokoon. Avioituttuaan suurin osa äidistä joutui synnytystalkoisiin; äidit olivat jatkuvasti raskaana ja perheiden koot suuria. Englisin mukaan tämä järjestelmän toimivuus edellytti tiukkaa kuria ja ankaraa seksuaalista moraalista, joka nousi katolisuudesta. (Inglis 1998, 179.) Historioitsija Mary Daly (1997, 118) argumentoi toisin. Hänen mukaansa suurta lasten lukumäärää ei selittänyt katolisuus eikä ehkäisyvälineiden kieltäminen, sillä sama trendi oli havaittavissa myös protestanttien parissa. Daly hakee selitystä taloudellisista seikoista. Hänen mukaansa perhekeskeinen maatalous ja pienet perheyrietykset hidastivat perhekokojen pienenemistä. Irlannissa myös urbanisoituminen ja teollistuminen alkoi toden teolla vasta 1960-luvulla.

Inglis esittää myös hurjan väitteen, jonka mukaan äidit käyttivät toiminnassaan hienovariansia strategioita, jotta heidän lapsensa olisivat lähteneet siirtolaiseksi, lykänneet avioitumista tai eivät olisi menneet naimisiin lainkaan. Omalla toiminnallaan he toisin sanoen pitivät yllä seksuaalikielteistä selibaatin ihannetta, joka ei koskenut vain pappeja vaan myös maallikoita. (Inglis 1998, 179.) Tässä kohden Inglis ampuu yli. Kuten edellä on tullut ilmi, siirtolaisuus, myöhäiset avioliitot ja suuri naimattomien määrä olivat yleinen ongelma itsenäistyneessä Irlannissa ja syyt näihin ongelmiin hyvin monisyiset. Kuten historioitsijat Joseph Lee (2000, 141–146) ja Diarmuid Ferriter (2009, 103) ovat huomauttaneet, Irlannin historian yksipuolinen selittäminen katolisen kirkon toiminnalla ja valta-asemalla on liian yksinkertaistavaa. Jos pelkästään siirtolaisuuden kohdalla Ferriter luettelee pitkän listan syitä irlantilaisten maastamuuttoon. Samoin historioitsija Ian McBride (2016, 292–319) kritisoi Englisin rankkoja yleistyksiä ja uskonnolla selittämistä. Hän etsii syitä modernin Irlannin kehitykselle uskonnon sijaan erilaisista yhteiskunnallisista, poliittisista ja taloudellisista seikoista.

Äidit ja papit

Äidin ja papin välinen allianssi on kuvattu hyvin raadollisella tavalla kirjailijapapin Gerald O'Donovanin (1993 [1913]) romaanissa *Father Ralf*. O'Donovan (1871–1942) oli kapinallinen ja nationalistihenkinen pappi, joka riitautui esimiestensä kanssa ja jätti pappeuden 1904 (Frazier 2023). *Father Ralf*-kirjassa hän seurailee omia elämänvaiheitaan ja kuvaa katolisen papiston vallankäyttöä. Romaanissa äiti ja lapsenhoitaja ovat äärimmäisen uskonnollisia ja kasvatavat Ralfista tulevaa pappia. Ralf kokee itsekin kutsumuksen ja valmistuu papiksi, mutta hyvin pian hän asettuu vastahankaan esimiehenään toimivan piispan kanssa, jolle tärkeintä ei ole seurakuntalaisten hyvinvointi vaan oma asema ja loistokkuus. Kirja päättyy siihen, että Ralfin äiti asettuu piispan puolelle ja hylkää poikansa. Äiti menee luostariin ja lahjoittaa perheen kartanon piispan asuinpaikaksi. Yksinkertainen juonikaava ei anna oikeutta kirjalle, joka kuvaa havainnollisesti sitä, miten papisto liittoutui paikallaisen keskiluokan edustajien kanssa ajaakseen omaa etuaan. Samalla se kuvaa kuinka pappien joukossa oli myös toisin ajattelevia, mutta heidän oli mahdoton saada ääntään kuuluville. Jako ”hyviin” ja ”huonoihin” pappeihin näyttää olevan melko yleinen, joskin vähän tutkittu teema Irlannin kirjallisuudessa, mutta myös ihmisten kokemuksissa.

Suurin osa papeista tuli keskiluokkaisista perheistä, mikä ei välttämättä valmistanut heitä kohtaamaan köyhyyttä ja kurjia olosuhteita. Ristiriita tulee esille hyvin havainnollisella tavalla sosiaalishistorioitsija Kevin Kearnsin etnografisista tutkimuksista Dublinin slummeissa (Kearns 2000 [1994]); ks. myös Kearns 2001 [1998]). Hänen teoksensa *Dublin's Lost Heroines: Mammies and Grannies in a Vanished City* (2004) keskittyy naisiin ja äiteihin. Kearns haastatteli kirjaa varten ikääntyneitä äitejä sekä keräsi naisten ja miesten muistoja omista äideistään ja näiden elämästä 1920-luvulla itsenäistyneen Irlannin ensimmäisinä vuosikymmeninä. Slummien naiset elivät jatkuvassa köyhyydessä ja kantoivat vastuun perheestä ja joskus myös toimeentulosta, kun miehet olivat työttömiä ja / tai käyttivät ansiot alkoholiin. Myös perheväkivalta oli näillä seuduilla yleistä. Lapsia saattoi olla pitkälle yli kymmenen. Jatkuvan synnytyiskiirteen ja raskaan työtaakan vuoksi naiset toivoivat voivansa jollain lailla vähentää perhekokoa. Koska ehkäisyvälineitä ei ollut, ainoa keino oli sukupuoliyhteydestä pidättäytyminen. Myös väkivaltaiset aviomiehet olivat ongelma, johon naiset toivoivat joskus ratkaisua asumuserolla tilanteessa, jossa avioero oli lailla kielletty. (Kearns 2004, 154–173.)

Kearns kuvaa kuinka naiset pelkäsivät ripille menoa; naisten intiimein ja samalla pelottavin kontakti kirkon kanssa oli ahdas ja klaustrofobinen rippituoli. Koska he synnyttivät, imettivät ja täyttivät aviolliset velvollisuutensa miestään kohtaan, naiset olivat kehollisuutensa ja seksuaalisuutensa vuoksi kirkon silmissä jatkuvassa synnin tilassa. Ripin tärkein tavoite oli tietenkin saada papilta synninpäästö, mutta Kearnsin mukaan naiset usein pelkäsivät, että pappi lähettäisi heidän pois ja he jäisivät kuolemansynnin tilaan. Naisten kokemuksen mukaan pappien vastaus heidän henkilökohtaiseen elämäänsä liittyviin huoliin oli korostaa naisen velvollisuutta miestään kohtaan; miehen seksuaaliset tarpeet tuli tyydyttää sillä nämä olivat ”heikkoja” ja alttiita kiusauksille. Papit yleensä myös lähettivät naiset takaisin väkivaltaisen miehensä luo, sillä miesten ”oikeuksia” tuli kunnioittaa. Miehiä kohtaan papeilla tuntui riittävän ymmärrystä alkoholismista ja väkivaltaisuudesta huolimatta. Kiinnostava seikka Kearnsin kuvauksissa on kirkottamisen perinne, joka näyttää jatkuneen slummien naisten kohdalla jopa 1960- ja 1970-luvulle asti. Synnytyksen jälkeen nainen oli ”saastuneessa tilassa” ja hänen tuli mennä kirkkoon papin siunattavaksi. Monen naisen muistoissa tämä oli katkera ja nöyryyttävä perinne, jonka merkitystä he eivät ymmärtäneet. Kaikki papit eivät suinkaan olleet niin ankaria seurakunta-

laisiaan kohtaan. Joukkoon mahtui myös pappeja, jotka ystävystyivät paikallisten kanssa ja ajoivat näiden oikeuksia viranomaisia vastaan, jotka eivät välittäneet köyhien elinolojen parantamisesta. Jotkut naiset pitivät tällaisen suosikkipapin valokuvaa takan reunalla paavin ja pyhimysten kuvien rinnalla. (Kearns 2004, 154–173.)

Kearnsin lukuisat Dublinin köyhälistöä kuvaavien kirjojen aineisto perustuu suurelta osin suulliseen historiaan ja muistitietotutkimukseen (*oral history*). Slummien äitejä käsittelevässä kirjassa kiinnittyy huomio muutama asiaan. Kirjan teksti on rakennettu etnografisen tyylin mukaisesti niin, että sitä rytmittävät haastateltavien puheiden lainaukset, jotka on asetettu laajempaan viitekehykseen. Luvussa ”Mother Church”, jossa Kearns kuvaa naisten uskonnollista elämää, kehystävä kirjallisuus on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta miesten kirjoittamia yleisesityksiä Irlannista (ks. O’Hanlon 1975). Tämä on outoa, kun ottaa huomioon naishistorian kehityksen Irlannissa 1970-luvulta lähtien. Toinen kirjan erikoisuus on Kearnsin kerrontatapa. Hänen referoimansa haastateltavien puheenvuorot ovat usein yksinkertaisia ja toteavia. Kearns antaa mielikuvituksensa lentää ja rakentaa lainausten ympärille kerrontaa, jossa hän kuvaa tilanteita ja tunnelmia ikään kuin hän olisi ollut niitä todistamassa ja jopa kokemassa. Tällainen kirjoitustyyli tekee tietenkin tekstistä elävää ja kiinnostavaa luettavaa, mutta herättää kysymyksen siitä, kenen ääni kirjassa kuuluu.

Naisten ”kurjuushistorian” rinnalle on tullut myös tutkimusta, joka kuvaa naiset oma-aloitteisina toimijoina. Historioitsija ja sukupuolentutkija Cara Delay (2019) yhtyy teoksessaan *Irish Women and the Creation of Modern Catholicism, 1850–1950* näkemykseen, jonka mukaan naisilla / äideillä oli tärkeä rooli modernin Irlannin kehittymisessä, mutta hän kritisoi liian pitkälle meneviä yksinkertaistuksia ja peräänkuuluttaa asioiden hienovaraisempaa tarkastelua. Hänen teoksensa tuo uudenlaista näkökulmaa pahantahtoisen katolisen äidin karikatyyriin ja haastaa sekä äitejä ihannoivia että heitä rajusti kritisoivia näkemyksiä (Roddy 2022). Delay korostaa äitiyden kompleksisuutta, naisten ja pappien sekä äitien ja lasten välisten suhteiden monimuotoisuutta ja naisten kykyä käyttää äitiyttään katolisen patriarkaatin haastamiseen.

Cara Delayn tavoitteena on edellä mainitussa kirjassa kuvata naisten elettyä elämää ja uskonnollisuutta. Hän hyödyntää monipuolisesti Irlannin historiaa ja irlantilaista naishistoriaa rakentaessaan kuvaa naisten elämästä noin sadan vuoden aikana 1800-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin. Vaikka Delay keskittyy sukupuoleen, hän huomioi myös yhteiskuntaluokan ja asuinpaikan merkityksen naisten elinehtojen määrittäjänä. Arjen elämän kuvauksissa hänen kertoo pohjaavansa ne irlantilaisten naisten elämäkertoihin, joita kirjassa on kuitenkin hyödynnetty vähänlaisesti. Vanhin elämäkerta on aiemmin mainittu Mary Fogartyn (Sissy O’Brien) muistelmat 1800-luvun elämästä ja uudemmissa hän mainitsee muun muassa lukijoiden parissa erittäin suosittu Alice Taylorin, joka kuvaa elämää 1940-luvun maaseudulla (ks. Taylor 1988). Delayn teksti on rikasta mutta sen seuraamista haittaa jonkin verran se, että käyttäessään elämäkertoja hän hyppii ajanjaksosta toiseen; elämä 1850-luvulla oli hyvin erilaista kuin 1950-luvulla (ks. Roddy 2022). Delay ei myöskään avaa kriteerejä, joiden perusteella hän on valinnut tietyt elämäkerrat ja miten hän on niitä analysoinut. Kirja sisältää kuitenkin monipuolista keskustelua tyttöjen ja naisten uskonnollisuudesta ja nostaa esiin hauskoja huomioita nimenomaan naisten tavasta kehittää ja hyödyntää katolisuuden materiaalista perinnettä.

Yksi teema, joka toistuu katolisten naisten muisteluissa, koskee naimattomia äitejä. Länsi-Irlantilainen Bríd muistelee nuoruuttaan ja toteaa, että raskaaksi tuleminen avioliiton ulkopuolella olisi ollut katastrofi ja jos se olisi sattunut hänelle, hän olisi heittäytynyt kalliolta mereen (Ní Shúilleabháin 2007, 24). Naisten kauhistelun kohteena ei olleet vain äiti ja lapsi -

kodit tai Magdalena-pesulat, joissa tapahtuneista väärinkäytöksistä on 1990-luvulta lähtien julkaistu erilaisia raportteja ja tutkimusta (ks. Smith 2007; Finnegan 2001, Hogan 2019; ks. myös Prunty 2018). Naisten huomiot keskittyvät perheeseen ja yhteisöön, joiden hylkäämäksi monet naimattomat äidit joutuivat (ks. Delay 2019, 117). Naimattomien äitien kohdalla asuinpaikalla, yhteiskuntaluokalla ja varallisuudella oli tietenkin iso merkitys. Osa naisista päätyi laittomaan aborttiin (*backstreet abortion*), joita tuli käsiteltäväksi oikeudessa erityisesti 1940 ja 1950-luvuilla (Ferriter 2009, 253–255); osa matkusti aborttia varten Englantiin (Cullen Owens 2005, 173–176). Yksi haastattelemani irlantilainen gynekologi kertoi tilanteesta, jossa hän oli pätevytyksessä englantilaisessa sairaalassa ja kieltäytyi omantunnon syistä tekemästä aborttia. Hänen englantilaisen kollegansa mielestä oli ristiriitaista, että irlantilainen lääkäri kieltäytyy toimittamasta aborttia, kun monet asiakkaat olivat irlantilaisia naisia. Irlannissa uusi aborttilaki sallii abortin, mutta antaa lääkäreille ja hoitajille oikeuden kieltäytyä sen tekemisestä omantunnon syistä.

Omanlaistaan keskusteluaan käydään Länsi-Irlannin iirinkielisillä alueilla (Gaeltacht) asuvien irlantilaisten elämästä ja kokemuksista. Alan Titley (2021, 230) väittää artikkelissaan, että iirinkieliset eivät olleet pappien talutusnuorassa ja uskonnolla oli heidän elämässään muutenkin vähän merkitystä. Artikkelin perustuu iirinkielisiin elämäkertoihin, joita on viime vuosikymmeninä julkaistu ahkerasti (ks. Nic Eoin 2007; Ní Shúilleabháin 2007). Argumentti on yleistys ja laittaa pohtimaan, mitä Titley ymmärtää uskonnolla. Tähän kysymykseen vastaan tulevassa kirjassani.

Uskonto selittäjänä vai selitettävänä

Keskustelu Irlannin katolisuudesta sisältää monia keskeisiä historian tutkimuksen näkemyseroja. Puhe yhteiskunnallisista tapahtumista vedenjakajina tai uskonnon vaiheista vallankumouksena korostaa katkoksia, joissa historia jakautuu aikaan ennen ja jälkeen. Historia koostuu kuitenkin mitä suuremmassa määrin myös jatkumoista. Irlannin suuri nälänhätä oli yksi kriisivaihe monen muun joukossa, iirin kieli on tähän päivään asti jatkunut elinvoimaisena heikkenemisestä huolimatta ja populaari katolisuus on edelleen osa nykyajan irlantilaisten uskomusmaailmaa. Naisten historiassa on varsinkin sen alkuvaiheessa korostunut ”kurjuustutkimus”, mutta sitä tasapainottamaan on syntynyt tutkimushaara, joka korostaa naisten sinnikkyyttä ja vaikutusmahdollisuuksia myös aiempina vuosisatoina.

Historia on niin kuin se kirjoitetaan ja eri aikakausiin liitetyt tulkinnat vaihtelevat aikojen kuluessa ja tutkimustiedon kasvaessa. Nykyaikaa ravistelevien viheliäisten ongelmien keskellä on houkutus kuvata menneisyys selkeämpänä ja yksinkertaisempana kuin se todellisuudessa oli. Toisaalta tieteen tehtävä on systematisoida ja selkeyttää monimutkaisia kehityskulkuja ja osoittaa toistuvia rakenteita ja tapahtumakulkuja. Käsitys irlantilaisista äideistä kirkon käsikassarana on yksi yritys osoittaa jotain yleispätevää irlantilaisesta katolisuudesta. Vahvuutena tässä lähestymistavassa on se, että se tekee näkyväksi naiset miesten hallitsemassa yhteiskunnassa, mikä irlantilaisessa historiankirjoituksessa on jäänyt vähemmälle huomiolle. Heikkoutena tässä selitysmallissa on kuitenkin sen keskiössä oleva nainen. Kauniissa ja sivistyneessä kodissa ahkerasti häärivä monen lapsen harras katolinen äiti, jolla on suora yhteys papistoon ja joka papin avustuksella hallitsee perhettään, on kuin ideaalikuva varakkaan maatalon emännästä. Naisten elämän realiteetit kuitenkin vaihtelevat suuresti yhteiskuntaluokan ja asuinpaikan mukaan. Näillä on myös suora vaikutus naisten ja pappien väliseen vuorovaikutukseen, kuten Delay ja Kearns tutkimuksillaan osoittavat.

Uskontotieteen kannalta Irlannin katolisuutta ja katolisten äitien roolia pohdittaessa ei voi välttää uskontotieteen ikuisuuskysymystä: Mitä voimme selittää uskonnolla ja milloin selityksiä kannattaa etsiä esimerkiksi ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista? Jos tutkimuksen lähtökohtana on käsitys ”pappisvaltaisesta Irlannista” on helppo sortua irlantilaisten uskonnollistamiseen, jolloin ihmisten elämään ja yhteiskunnan toimintaa selitetään yksipuolisesti uskonnolla. Tässä piilee Englisin katolisen kirkon mahtia korostavan selitysmallin heikkous, johon myös muut tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota.

Elina Vuola (2019) on kirjoittanut siitä, että feministiset tutkijat näyttävät olevan lähtökohtaisesti uskontoa vastaan eivätkä siksi ymmärrä uskonnon merkitystä naisten elämässä. Irlantilaisessa naishistorian tutkimuksessa tilannetta on saattanut tasapainottaa se, että sen uranuurtaja Margaret Mac Curtain oli historioitsija ja benektiiniläinen nunna. Samaa perinnettä jatkaa Jacinta Prunty (2018) ja myös mieshistorioitsijoissa on lukuisia sekulaareja pappeja ja sääntökuntien jäseniä.

Päätän tämän katsauksen edellä mainittuun Joseph Leen (1978) artikkelin sanoihin. Hän pohtii lyhyesti artikkelinsa lopussa yhteiskunnallisiin muutoksiin, jotka alkoivat Irlannissa 1950-luvun jälkeen ja joiden myötä myös naisten asema alkoi vähitellen kohentua. Joillekin irlantilaisille vanhojen totuuksien murtuminen oli kuitenkin liikaa. Lee suomii heitä kirjoittamalla: ”Religion to these people tends to be as much a cultural as a spiritual concept, fulfilling the function of the lamppost in the progress of the drunk providing support rather than illumination” (Lee 1979, 44). Leen kielikuva lyhtypylvääseen nojautuvasta humalaisesta on mielenkiintoinen, kun tarkastelee sitä sen valossa, miten irlantilaisia miehiä on kuvattu erityisesti kirjallisuudessa. Monissa kuvauksissa katolisen perheen äidin vastaparina esitetään alkoholisoitunut mies, joka juo rahansa ja jättää perheen kärsimään nälästä. Pahimmassa tapauksessa hän on myös väkivaltainen ja syyllistyy vaimonsa ja lastensa pahoinpitelyyn. Tästä puolesta Lee, kuten ei Inglis tai Fallonkaan, sano mitään.

Kirjallisuus

Arensberg, Conrad M. & Solon T. Kimball

2001 [1940] *Family and Community in Ireland*. Ennis: Clasp Press.

Arnold, Bruce

2009 *The Irish Gulag. How the State Betrayed its Innocent Children*. Dublin: Gill & Macmillan.

Barr, Colin & Dathai Ó Corráin

2017 Catholic Ireland, 1740—2016. – Eugenio F. Biagini & Mary E. Daly (toim.) *The Cambridge Social History of Modern Ireland*, 68–87. Cambridge: Cambridge University Press.

Bergin, John, Eoin Magennis, Lesa Ní Mhunghaile & Patrick Walsh (toim.)

2011 *New Perspectives on the Penal Laws*. Dublin: Eighteenth-Century Ireland Society / Iris an dá chultúr.

Binchy, Maeve

2000 Distinguished Irish Voices on Catholic Ireland: Maeve Binchy. – Mary Kenny, *Goodbye to Catholic Ireland*, 325–326. Dublin: New Island Books.

Brown, Stewart J. & David W. Miller (toim.)

2000 *Piety and Power in Ireland 1760–1960. Essays in Honour of Emmet Larkin*. Belfast: The Queen's University Press.

Bunreacht na hÉireann

1937 Constitution of Ireland. Dublin: Government Publications.

Carbery, Mary

2010 [1937] *The Farm by Lough Gur. The Story of Mary Fogarty (Sissy O'Brien)*. With an introduction by Shane Leslie and decorations by Elizabeth Corsellis. Dublin: Lilliput.

Clear, Caitriona

2000 *Women of the House. Women's Household Work in Ireland 1926–1961*. Dublin and Portland: Irish Academic Press.

Connolly, Peter R.

1958 The Priest in Modern Irish Fiction. *The Furrow* 9 (12): 729–797.

Connolly, Sean J.

1982 *Priests and People in Pre-Famine Ireland, 1780–1845*. Dublin: Gill and Macmillan.

Conway, Brian

2022 Irish Catholicism: Where has it been and where is it going? – Brendan McNamara & Hazel O'Brien (toim.) *The Study of Religions in Ireland. Past, Present and Future*, 132–143. London: Bloomsbury Academic.

Corish, Patrick

1991 Women and Religious Practice. – Margaret Mac Curtain & Mary O'Dowd (toim.) *Women in Early Modern Ireland*, 212–220. Dublin: Wolfhound Press.

Cullen Owens, Rosemary

2005 *A Social History of Women in Ireland 1870–1970*. Dublin: Gill & Macmillan.

Daly, Mary E.

1997 "Oh, Kathleen Ni Houlihan, Your Way's a Thorny Way!": The Condition of Women in Twentieth Century Ireland. – Anthony Bradley & Maryann Gianella Valiulis (toim.) *Gender and Sexuality in Modern Ireland*, 102–126. Amherst: University of Massachusetts Press.

de Cléir, Síle

2017 *Popular Catholicism in 20th-Century Ireland: Locality, Identity and Culture*. London: Bloomsbury.

Delay, Cara

2004 The Devotional Revolution on the Local Level: Parish-life in Post-Famine Ireland. *U.S. Catholic Historian* 22 (3): 41–60. <https://www.jstor.org/stable/25154919> [luettu 20.1.2026]

Delay, Cara

2014 "Language Which Will Move Their Hearts": Speaking Power, Performance, and the Lay-Clerical Relationship in Modern Catholic Ireland. *Journal of British Studies* 53 (2): 426–452. <https://www.jstor.org/stable/24701870> [luettu 20.1.2026]

Delay, Cara

2019 *Irish Women and the Creation of Modern Catholicism, 1850—1950*. Manchester: Manchester University Press.

Delay, Cara

2020 Gender, Sexuality, and the Devotional Revolution. *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua* 24 (4): 98–121. <https://www.jstor.org/stable/48670851> [luettu 20.1.2026]

Donnelly, James S., Jr.

1996 The Construction of the Memory of the Famine in Ireland and the Irish Diaspora, 1850–1900. *Éire-Ireland, Earrach /Samhradh – Spring /Summer*: 26–61.

Fallon, Brian

1998 *An Age of Innocence. Irish Culture 1930–1960*. Dublin: Gill & Macmillan.

Ferriter, Diarmaid

2009 *Occasions of Sin. Sex & Society in Modern Ireland*. London: Profile Books.

Finnegan, Frances

2001 *Do Penance or Perish. A Study of Magdalen Asylums in Ireland*. Piltown: Congrave Press.

Flannery, Tony

1999 *From the Inside. A Priest's View of the Catholic Church*. Cork: Mercier Press.

Frazier, Adrian

2023 Gerald O'Donovan: A Life, 1871–1942 – Destined to become the standard book on a great Irish mind. *The Irish Times*, Tue Jul 04.

Foley, Deirdre

2022 'Their Proper Place': Women, Work and the Marriage Bar in Independent Ireland, c. 1924–1973. *Social History* 47(1): 60–84.

Fuller, Louise

2002 *Irish Catholicism since 1950. The Undoing of a Culture*. Dublin: Gill & Macmillan.

Gillespie, Raymond

1997 *Devoted People. Belief and Religion in Early Modern Ireland*. Manchester and New York: Manchester University Press.

Hogan, Caelainn

2019 *Republic of Shame. How Ireland Punished 'Fallen Women' and their Children*. Dublin: Penguin Random House.

Hynes, Eugene

2008 *Knock. The Virgin's Apparition in Nineteenth-Century Ireland*. Cork: Cork University Press.

Härkönen, Mitra & Terhi Utriainen

2020 Sukupuoli. – Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho (toim.), *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökumia, 184–193*. Helsinki: Gaudeamus.

Inglis, Tom

1998 *Moral Monopoly. The Rise and Fall of the Catholic Church in Modern Ireland*. Dublin: University College Dublin Press. (First published in 1987, Gill & Macmillan).

J.R.

1938 Reviewed Work: *The Farm by Lough Gur* by Lady Carbery. *The Irish Monthly* 66 (775): 70–71. <https://www.jstor.org/stable/20514269> (Luettu 30.1.2026)

Kanter, Douglas

2020 The Devotional Revolution at Fifty. *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua, Geimhreadh / Winter*, 24 (4): 51–61. <https://www.jstor.org/stable/25478066> [luettu 19.1.2026].

Kearns, Kevin C.

2000 [1994] *Dublin Tenement Life. An Oral History*. New York: Penguin.

Kearns, Kevin C.

2000 [1998] *Dublin Voices. An Oral History*. Dublin: Gill & Macmillan.

Kearns, Kevin C.

2004 *Dublin's Lost Heroines. Mammies and Grannies in a Vanished City*. Dublin: Gill & Macmillan.

Keenan, Marie

2012 *Child Sexual Abuse and the Catholic Church. Gender, Power, and Organizational Culture*. New York: Oxford University Press.

Kelly, James and Ciarán Mac Murchaidh (toim.)

2012 *Irish and English. Essays on the Irish Linguistic and Cultural Frontiers, 1600–1900*. Dublin: Four Courts Press.

Kennedy, Catriona

2016 Women and Gender in Modern Ireland. – Richard Bourke & Ian McBride (toim.), *The Princeton History of Modern Ireland*, 361–381. Princeton: Princeton University Press.

Kenny, Mary

2000 *Goodbye to Catholic Ireland*. Dublin: New Island Books.

Larkin, Emmet

1997 *The Historical Dimensions of Irish Catholicism*. Dublin: Four Courts Press.

Lee, Joseph J.

1978 Women and the Church Since the Famine. – Margaret Mac Curtain & Donncha Ó Corráin (toim.), *Women in Irish Society. The Historical Dimension*, 37–45. Dublin: Arlen House, The Women's Press.

Lee, Joseph J.

2000 On the Birth of the Modern Irish State: The Larkin Thesis. – Stewart J. Brown & David W. Miller (toim.), *Piety and Power in Ireland 1760–1960. Essays in Honour of Emmet Larkin*, 130–157. Belfast: The Queen's University Press.

Littleton, John

2022 The Changed Reality of Being a Catholic Priest in Today's Ireland. *Studies: An Irish Quarterly Review* 111 (443): 249–257. <https://www.jstor.org/stable/27185741> [luettu 22.1.2026]

Littleton, John & Eamon Maher

2009 Introduction. – John Littleton & Eamon Maher (toim.), *What Being Catholic Means to Me*, 7–12. Dublin: Columba Press.

Lucchitti, Irene

2009 *The Islandman. The Hidden Life of Tomás O'Crohan*. Bern: Peter Lang.

Lynch, Claire

2009 *Irish Autobiography. Studies in Self in the Narrative of a Nation*. Bern: Peter Lang.

Mac Curtain, Margaret

1997 Godly Burden: Catholic Sisterhoods in Twentieth-Century Ireland. – Anthony Bradley & Maryann Gianella Valiulis (toim.), *Gender and Sexuality in Modern Ireland*, 245–256. Amherst: University of Massachusetts Press.

Mac Curtain, Margaret

2008 *Ariadne's Thread. Writing Women into Irish History*. Galway: Arlen House.

Manning, Maurice and Moore McDowell

1984 *Electricity Supply in Ireland. The History of the ESB*. Dublin: Gill and Macmillan.

McBride, Ian

2016 Religion. – Richard Bourke & Ian McBride (eds.), *The Princeton History of Modern Ireland*, 292–319. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

McCourt, Frank

1996 *Angela's Ashes: Memoir of a Childhood*. New York & London: Harper Collins.

McDonagh, Enda

2009 The Community of Sinners? – John Littleton & Eamon Maher (eds.), *What Being Catholic Means to Me*, 69–74. Dublin: Columba Press.

McGahern, John

2005 *Memoir*. London: Faber and Faber.

McGarry, Patsy

2003 "Crises of priestly identity" noted. *The Irish Times*, Aug 28.

<https://www.irishtimes.com/news/crisis-of-priestly-identity-noted-1.371556> [luettu 23.1.2026]

McKenna, Yvonne

2006 *Made Holy: Irish Women Religious at Home and Abroad*. Dublin and Portland: Irish Academic Press.

McNamara, Brendan & Hazel O'Brien (toim.)

2022 *The Study of Religions in Ireland: Past, Present and Future*. London, New York, Dublin: Bloomsbury Academic.

Nic Eoin, Máirín

2007 Twentieth-century Gaelic Autobiography: From *lieux de mémoire* to Narratives of Self-invention. – Liam Harte (toim.), *Modern Irish Autobiography: Self, Nation and Society*, 132–155. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Ní Shúilleabháin, Brenda

2007, *Bibeanna: Memories from a Corner of Ireland*. Cork: Mercier Press.

Ó Ciosáin, Niall

2001 Famine Memory and the Popular Representation of Scarcity. – Ian McBride (toim.), *History and Memory in Modern Ireland*, 95–117. Cambridge: Cambridge University Press.

O'Hanlon, Thomas J.

1975 *The Irish: Portrait of a People*. London: Andre Deutch.

O'Leary, Olivia

2023

Behind the Veil – The Story of Irish Nuns: The Essay 1–5 (BBC Radio 3). Dublin: rockfinch.ie. <http://rockfinch.ie/behind-the-veil-the-story-of-irish-nuns/> [tarkistettu 15.1. 2026].

O'Shea, James

1983 *Priests, Politics and Society in Post-famine Ireland: A Study of County Tipperary 1980–1891*. Dublin: Wolfhound Press.

O'Sullivan, Aidan

2024 *A Short Queer History of Ireland*. <https://universityobserver.ie/a-short-queer-history-of-ireland/> [luettu 8.1.2026].

O'Toole, Fintan

2021 *We Don't Know Ourselves. A Personal History of Ireland Since 1958*. London: Head of Zeus Ltd.

Orsi, Robert

2002 *The Madonna of the 115th Street: Faith and Community in Italian Harlem, 1880–1950*. Kolmas painos. New Have: Yale University.

Orsi, Robert

2005 *Between Heaven and Earth: The Religious Worlds People Make and the Scholars Who Study Them*. Princeton: Princeton University Press.

Pesonen, Heikki & Tuula Sakaranaho (toim.)

2020 *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökumia*. Helsinki: Gaudeamus.

Pine, Emily

2011 *The Politics of Irish Memory: Performing Remembrance in Contemporary Irish Culture*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Prunty, Jacinta

2018 Documentary Sources for Magdalen History and Challenges. *Studies: An Irish Quarterly Review* 107 (427): 267–292. <https://www.jstor.org/stable/90024681> [Luettu 30.1.2026]

Redmond, Jennifer

2021 Masculinities in Revolutionary and Post-revolutionary Ireland. *Irish Studies Review* 29 (2): 131–141. <https://doi.org/10.1080/09670882.2021.1914926>

Roddy, Sarah

2022 Review: Delay, Cara (2019), *Irish Women and the Creation of Modern Catholicism, 1850—1950*. *Irish Economic and Social History* 49: 139–140. <https://www.jstor.org/stable/27258199> [Retrieved 29 January 2028].

Sakaranaho, Tuula

2006 *Religious Freedom, Multiculturalism, Islam: Cross-reading Finland and Ireland*. Leiden: Brill.

Sakaranaho, Tuula

2023 Religion and Memory. – Lucas M. Bietti & Martin Bogacar (toim.), *Palgrave Encyclopaedia of Memory Studies*, 1–9. Cham: Palgrave Macmillan.

Scharbrodt, Oliver, Tuula Sakaranaho, Adil Hussain Khan, Yafa Shanneik & Vivian Ibrahim

2015 *Islam in Ireland: Past and Present*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Smith, James M.

2007 *Ireland's Magdalen Laundries and the Nation's Architecture of Containment*. Notre Dame: University of Notre Dame.

Taves, Ann

2011 Catholic Studies and Religious Studies. Reflections on the Concept of Tradition. – James T. Fisher & Margaret M. McGuinness (toim.), *The Catholic Studies Reader*, 113–128. New York: Fordham University Press.

Taylor, Alice

1988 *To School Through the Fields. An Irish Country Childhood*. Dingle: Brandon

Titley, Alan

2021 Fóda an tSaoil Seo. – Radvan Markus, Máirín Nic Eoin, Deirdre Nic Mhathúna, Éadaoin Ní Mhuircheartaigh, Brian Ó Conchubhair & Pádraig Ó Liatháin (toim.), *Ar an Imeach i Lár an Domhain: Ag Trasnú Tairseacha Staire, Teanga, Litriocht agus Cultúir*, 221–237. Galway: Leabhar Braec.

Twomey, D. Vincent

2003 *The End of Irish Catholicism?* Dublin: Veritas.

Vuola, Elina

2019 *The Virgin Mary Across Cultures: Devotion Among Costa Rican Catholic and Finnish Orthodox Women*. Oxford: Routledge.

Vuola, Elina (toim.)

2020 *Eletty uskonto. Arjen uskonnollisuudesta ja sen tutkimuksesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Walshe, Éibhear (toim.)

1997 *Sex, Nation and Dissent in Irish Writing*. Cork: Cork University Press.

Whelan, Kevin

2005 The Cultural Effects of the Famine. – Joe Cleary & Claire Connolly (toim.) *The Cambridge Companion to Modern Irish Culture*, 137–154. Cambridge: Cambridge University Press.

Tuula Sakaranaho on uskontotieteen professori (emerita) Helsingin yliopistossa.